

**ԴԵՌԱՀԱՄԱՆԵՐԻ ՎԱՐՔԱՅԻՆ ՇԵՂՈՒՄՆԵՐԸ ՆԱԽԱԿԱՆԽԵԼՈՒ
ՄԵԹՈԴԱԿԱՆ ՀԱՆՁՆԱՐԱՐԱԿԱՆՆԵՐ ԾՆՈՂՆԵՐԻ ԵՎ
ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ
Ն.Է. ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ**

**Խ.Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական
համալսարան, 0010, Երևան, Տիգրան Մեծի 17
e-mail, natarm@mail.ru**

Հոդվածում դիտարկվում են դեռահասների վարքային շեղումների առաջացման որոշ պատճառներ, և դրանց նախականիելու նպատակով առաջադրված են մեթոդական հանձնարարականներ, որոնք կնպաստեն ինչպես ծնողների դաստիարակչական գործընթացի կազմակերպմանը, այնպես էլ մանկավարժների ուսումնական և մանկավարժահոգեբանական գործունեությանը: Ենթադրվում է, որ դրանց հիման վրա առավելապես կբարելավվեն ինչպես մանկավարժ-աշակերտ, այնպես էլ ծնող-երեխա փոխհարաբերությունները՝ սրանով իսկ որոշակի դրական փոփոխություններ առաջացնելով անչափահասների վարքային դրսևորումներում: Առաջադրվող մեթոդների և մեր դիտարկումների արդյունքների հիման վրա հետևություններ են արվել այն մասին, որ ներկայացվող մեթոդների միջոցով դաստիարակների, ուսուցիչների, մանկավարժների և ծնողների համատեղ աշխատանքի ընթացքում հնարավոր է արմատական փոփոխություններ ներմուծել ինչպես մանկավարժական և դաստիարակչական գործընթացներում, այնպես էլ դեռահասների վարքային շեղումների շտկողական աշխատանքների ոլորտում:

Բանալի բառեր. դեռահասներ, վարքային շեղումներ, կանխարգելիչ միջոցառումներ, կրթադաստիարակչական համակարգ, բարոյագիտակցություն, իրավագիտակցություն, անբարենպաստ ընտանիք, հուզազգացմունքային ապրումակցում, դաստիարակություն:

Ներկայացված է խմբագրություն 10.10.2015 թ.:

Սոցիալ-տնտեսական նոր հարաբերությունների արմատական վերափոխումներ ապրող երկրում հաճախ ստեղծվում են որոշակի ոչ ցանկալի և բացասական երևույթներ, որոնք անմիջականորեն ազդում են կեցության վրա և առաջացնում են այնպիսի փոփոխումներ, ինչպիսիք են՝ երեխաների նկատմամբ պետական - հասարակական սակավ հոգածությունը, անարդյունավետ կրթադաստիարակչական համակարգի գործունեությունը, ինչպես սոցիալական, այնպես էլ մանկավարժական բարձիթողությունը: Լուրջ և անցանկալի փոփոխություններ և

այլափոխումներ են ծագում մեր գիտակցության մեջ՝ առաջացնելով նորափոխումներ և՛ գործունեության մեջ, և՛ վարքի շեղումների նախազգուշացման մոդելների նոր կիրառումներում: Նախկինում գոյություն ունեցող պատժիչ, ուղղիչ կանխարգելումը, որը հիմնված էր սոցիալական հսկողության և քրեական պատժի վրա, ներկայումս առավել նպատակահարմար է փոխարինել դեռահասների և պատանիների հասարակական-իրավական, հոգեբանական և մանկավարժական աջակցությանն ուղղված կանխարգելիչ միջոցառումների համակարգով:

Այսօրվա կրթադաստիարակչական համակարգի կառուցվածքի վերափոխումը նպատակ ունի նորովի ձևավորել գիտակցության ինքնատիպությունն ու ազգայնությունը, երեխաների կրթական մակարդակի, ինչպես նաև բարոյագիտակցության և իրավագիտակցության զարգացումը, համամարդկային արժեքների վերաիմաստավորումը: Սակայն այս ամենը դեռևս լիարժեք չի գործի և չի կիրառվի մեր կրթօջախներում, մինչդեռ կրթադաստիարակչական ոլորտի յուրաքանչյուր ոք չհամարի իր պարտքը լրջորեն վերակառուցել ճգնաժամի մեջ գտնվող նշված համակարգը: Անհրաժեշտ է վերանայել, բարեփոխել և վերակառուցել կրթության և դաստիարակության ոչ միայն ավանդական մեթոդներն ու մոտեցումները, ծրագրերն ու դասագրքերը, այլև հոգեբանորեն նորովի վերափոխումների նախապատրաստել ծնողներին և մանկավարժներին, որպեսզի նրանք կարողանան ապագա սերունդը դաստիարակել ժամանակին համարժեք նոր մոտեցումներով և սկզբունքներով և ի վիճակի լինեն դեռևս վարքի շեղումների վաղ շրջանում նկատել և կանխել անձի այլափոխումներն ու վարքի սայթաքումները:

Դեռահասների իրավախախտ վարքը կազմավորվում է սկզբնական փուլում նախ՝ ընտանեկան խաթարված երեխա-ծնող, երեխա-ընտանիք հարաբերություններում, երբ այն կրում է լատենտ (զաղտնի) բնույթ և արտահայտվում է երեխայի կամակորությամբ, համառությամբ, դժգոհությամբ իր նկատմամբ վերաբերմունքի համար, ծնողների կողմից ներկայացվող պահանջներին՝ ընդդիմությամբ, ապա այն հաջորդ փուլում աստիճանաբար ավելի խորանում է, առավել խոցելի են դառնում նշված հարաբերությունները և հակասությունները, որոնք էլ իրենց հերթին վճռորոշ փոփոխություններ են առաջ բերում երեխայի վարքում:

Նման դեպքերում ծնողների համար անհրաժեշտ է կազմակերպել ընտանեկան խորհրդատվություն՝ միջնանձնային հարաբերությունների վերակառուցման նպատակով, հոգեթերապիա, որի միջոցով կշտկվեն և կվերափոխվեն ընտանիքի անդամների դիրքորոշումները,

վերաբերմունքը երեխայի նկատմամբ: Ինչպես ճիշտ նշում է Ա. Ա. Նալչաջյանը. «Խոսելով երեխայի վրա ընտանիքի դաստիարակչական ազդեցության մասին, չպետք է մոռանանք, որ ծնող-երեխա հարաբերությունները միակողմանի չեն: Ճիշտ է, հիմնականը ծնողների ազդեցությունն է, երեխաներին իրենց գիտելիքները, փորձն ու վարքի ձևերը փոխանցելը, բայց երեխաներն էլ՝ իրենց հերթին ազդում են ծնողների վրա, նպաստում են նրանց զարգացմանը: Ավելին՝ երեխաները պահանջում են, ուղղակիորեն, թե անուղղակիորեն, որպեսզի ծնողներն ու ընտանիքի մյուս անդամները զբաղվեն իրենց ինքնակրթությամբ և ինքնադաստիարակությամբ» [1]:

Մեծ նշանակություն ունեն նաև ընտանիքում տիրող զգացմունքային, վարքագծային և իմացական բաղադրիչները, որոնց միջոցով երեխայի մոտ առաջին հերթին զարգանում է ապրումակցելու հատկությունը, որոշակի իրադրություններում ճիշտ գործողություններ կատարելու ընդունակությունը, օգնության ցուցաբերումը, վերջինիս անհրաժեշտության դեպքում և, ի վերջո, տարաբնույթ երևույթներին գնահատական տալն ու դատողություններ անելը:

Ըստ Ս. Ջ. Արզումանյանի՝ ընտանիքները պայմանականորեն բաժանվում են երկու հիմնական դասի՝ բարենպաստ և անբարենպաստ: Բարենպաստ ընտանիքի բնութագիրը ներառում է իր մեջ սոցիալ-հոգեբանական, բարոյաիրավական, մանկավարժական, տնտեսական և այլ մի շարք գործոնները, որոնք նպաստում են ընտանիքում դրական բարոյահոգեբանական մթնոլորտի ստեղծմանը և երեխայի անձի ճիշտ ձևավորմանը: Նման ընտանիքներին բնորոշ է դրական հուզագգացմունքային դաշտ, ծնողների պատասխանատվությունն իրենց պարտականությունների նկատմամբ, հոգատար վերաբերմունքը միմյանց և երեխաների հանդեպ, հոգեբանական համատեղելիությունը [2]:

Ընտանիքի անբարենպաստությունը որոշվում է սոցիալ-տնտեսական գործոններով (սակայն ոչ միշտ) և բնութագրվում է բացասական հարաբերություններով, անհարգալից վերաբերմունքով, բարոյական գիտակցության ցածր մակարդակով:

Ներկա պայմաններում բավական կտրուկ փոխվել են հայ ընտանիքների սոցիալ-տնտեսական, բարոյահոգեբանական, դաստիարակչական իրավիճակները, որոնցում մեծ տեղ ունեն հասարակական, տնտեսական ճգնաժամը, ժողովրդի կենսամակարդակի կտրուկ անկումը և մի շարք այլ բացասական փոփոխություններ: Բնականաբար, վերջիններն էլ իրենց հերթին անդրադառնում են ինչպես ներընտանեկան հարաբերությունների, այնպես էլ դեռևս հնուց եկած հայկական ընտանիքներին բնորոշ դերակատարումների վրա:

Օրինախախտ անչափահասների ուղղման և վերադաստիարակության գործընթացում առաջնակարգ տեղ է հատկացվում մանկավարժությանը, դաստիարակչական հնարներին և ամենակարևորը՝ մանկավարժական տակտին:

Ըստ մեր նկատառումների՝ հասունացած է անհրաժեշտությունն այն հարցում, որ ուղղիչ հիմնարկությունների աշխատակիցները և դաստիարակները պարտադիր ունենան մանկավարժական կամ իրավաբանական բարձրագույն կրթություն, քանզի առաջինը նպատակահարմար է հատկապես դաստիարակչական, իսկ մյուսը՝ օրենսդրական խնդիրների և պահանջների իրականացման առումով: Նրանք պարտադիր պետք է տեղյակ լինեն անչափահասների դաստիարակության առաջավոր մեթոդներին ու ձևերին, դեռահասների իրավունքների ու արտոնությունների վերաբերյալ օրենքներին և որոշումներին, պետք է ձգտեն յուրացնել մանկավարժական առաջավոր փորձը, պետք է աշխատեն մասնակցել օրինազանց վարք դրսևորող դեռահասների գործերի քննությանը և դրանց համապատասխան մշակեն անչափահասների օրինախախտումների կանխմանը վերաբերող կոնկրետ միջոցառումներ:

Մեր կողմից իրականացվող ուսումնասիրությունների և դիտումների ընթացքում (Երևան քաղաքի N 4, 162, 18 դպրոցներ և Վարդաշենի հակասոցիալական վարք դրսևորած երեխաների հանրապետական N 1 կրթահամալիր) համոզվեցինք, որ հանրապետության հատուկ դպրոցների, ուղղիչ հիմնարկությունների և հանրակրթական դպրոցների կապը, ընդհանուր առմամբ, թույլ է: Բնականաբար, ընտանիքի, դպրոցական մանկավարժական կոլեկտիվների և ուղղիչ հիմնարկությունների աշխատանքների միասնական, համաձայնեցված գործունեությունը միայն մեծապես կնպաստի օրինազանց անչափահասների վերադաստիարակությանը, նրանց աշխարհայացքի ճիշտ զարգացմանը:

Լինում են իրադրություններ, երբ երեխա-ծնող, երեխա-դպրոց, երեխա-սոցիալական միջավայր հարաբերությունները բարդանում են և դժվար են կարգավորվում ամենատարբեր հանգամանքների պատճառով [3].

1. ծնողների պատասխանատվության ցածր մակարդակ,
2. ընտանիքի սոցիալական ծանր վիճակ (գործազրկություն, աղքատություն),
3. հասարակական անբարենպաստ միկրոմիջավայր,
4. ուսումնադաստիարակչական համակարգի ճգնաժամային վիճակ,

5. միկրոմիջավայրում քրեածին երևույթների (թմրամոլություն, հարբեցողություն, մուրացկանություն, թափառաշրջիկություն) առկայությունը:

Վերը նշված հանգամանքներն ընտանիքում թուլացնում են բարոյահոգեբանական կապերը, ծնում երեխաների նկատմամբ սխալ, անփույթ վերաբերմունք:

Ուսուցիչը պետք է կարողանա գտնել անգամ ամենադժվար երեխայի մոտ անձնային դրական որակներ, և զարգացնել դրանք՝ առավել խորացնելով և արմատավորելով դրական դիրքորոշումները:

Մենք, դիտարկումներ կատարելով և կանխարգելիչ միջոցառումների համակարգն առավել արդյունավետ ապահովելու նպատակով, անհրաժեշտ ենք համարում առավել ուշադրություն դարձնել մանկավարժական, սոցիալ-հոգեբանական, կազմակերպչական և իրավական մի շարք խնդիրների լուծմանը: Անհրաժեշտ ենք համարում նշել, որ.

1. մանկավարժական խնդիրների դասին են պատկանում կրտսեր դպրոցականների, դեռահասների և պատանիների ուսումնադաստիարակչական ծրագրերի վերանայումն ու վերափոխումը, զբաղվածության և ազատ ժամանակի ճիշտ կազմակերպումը:

2. սոցիալ-հոգեբանական խնդիրների շարքին է դասվում՝ դեռահասներին և նրանց ընտանիքներին սոցիալ-հոգեբանական աջակցությունը հոգեբանների, մանկավարժների, սոցիալական աշխատողների կողմից (հոգեբանական ծառայություն, խորհրդատվություն, կոնֆլիկտային իրավիճակների կանխարգելում և այլն):

3. կազմակերպչական խնդիրներին են պատկանում այնպիսի ծառայությունների և սոցիալական մարմինների ստեղծումը, որոնք կնպաստեն անբարենպաստ ընտանիքներին և օրինազանց և իրավազանց երեխաներին հոգեբանական օգնությամբ, ինչպես նաև կիրականացնեն մասնագիտական խորհրդատվություն:

4. իրավական խնդիրներին են պատկանում իրավական նորմերի և նորովի մեխանիզմների ստեղծումը, որոնք կնպաստեն անչափահաս օրինախախտների իրավունքների պաշտպանությանը և վերաշտկողական համակարգի բարեկարգմանը:

Այսպիսով, իրավախախտ դեռահասների նկատմամբ հոգեբանական նախականիարգելիչ աշխատանքները պետք է կրեն ինչպես ընդհանուր, այնպես էլ անհատական բնույթ: Վերաշտկողական և կանխարգելիչ աշխատանքները պետք է ծավալվեն հատուկ դպրոցում հոգեբանական ծառայության աշխատակիցների և հոգեբանների կողմից օրինախախտ երեխաների ոչ անօրինական վարքի նկատմամբ

հոգեբանական միջոցառումների համալիր սկզբունքներով և նրանց վարքի հնարավոր կանխատեսումներով:

Մեր կողմից կատարած ուսումնասիրությունների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ դեռահասների և ընդանրապես անչափահասների անձի բարոյական դեգրադացիան ընտանիքի և ծնողների ոչ ճիշտ ներգործության, նրանց անպատասխանատու վերաբերմունքի արդյունք է ինչպես իրենց պարտականությունների, այնպես էլ երեխաներին ներկայացվող պահանջների նկատմամբ: Սակայն հաշվի ենք առնում նաև նոր տնտեսական հարաբերություններին անցնելու դժվարությունները, կեցության մակարդակի կտրուկ իջեցումն ու աղքատությունը և դրանցից ծնվող մի շարք այլ բացասական երևույթներ:

Մենք կարծում ենք, որ այս կենսակարևոր հիմնախնդրի լուծումը հնարավոր է սոցիալ-հոգեբանական, կրթադաստիարակչական, հատկապես ուղղիչ աշխատանքների ճիշտ կազմակերպմամբ ինչպես դեռահասի անձի, այնպես էլ նրա անբարենպաստ ընտանիքում՝ ընտրելով համարժեք և արդյունավետ մոտեցումներ և մեթոդներ ծնող-երեխա հարաբերություններում կոնֆլիկտները և անհամաձայնությունները նախականելու և հաղթահարելու նպատակով, հաշվի առնելով դեռահասների անձի սոցիալական ախտահարման աստիճանը, ծնողների և մանկավարժների ներգործությունների նկատմամբ նրանց ունեցած վերաբերմունքը, ընդհանուր զարգացման մակարդակը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Նալչաջյան Ա., Մկրտչյան Ս., Ընտանիքի հոգեբանություն, Երևան, Զանգակ-97, 2001:
2. Արզումանյան Ս. Ջ., Անբարենպաստ ընտանիքի սոցիալ-հոգեբանական նկարագիրը, Հոգեբանությունը և կյանքը, 2000, № 2:
3. Ղույումջյան Գ., Գևորգյան Ն., Սարուխանյան Մ., Դավլաթյան Ս., Ընտանիքի իրավական կուլտուրան և երեխաների անվտանգությունը: Միջբուհական գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Վանաձոր, 1997, էջ 4:

РЕЗЮМЕ

МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ВОПРОСАМ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ОТКЛОНЯЮЩЕГОСЯ ПОВЕДЕНИЯ ПОДРОСТКОВ ДЛЯ РОДИТЕЛЕЙ И ПЕДАГОГОВ

В статье рассматриваются некоторые причины развития отклоняющегося поведения подростков, представлены некоторые методические рекомендации, направленные на вопросы по предупреждению отклоняющегося поведения несовершеннолетних, которые способствуют как усовершенствованию воспитательной деятельности со стороны родителей, так и учебной и педагогической со стороны педагогов и воспитателей. Предполагается, что на основе данных методик, усовершенствуются как педагог-ученик, так и родитель-подросток взаимоотношения, образуя некоторые положительные изменения в поведении несовершеннолетних подростков.

На основе предлагаемых методик и в результате наших наблюдений сделано заключение о том, что при совместной работе воспитателей, педагогов и родителей возможны кардинальные изменения с помощью предлагаемых методик в сфере как педагогической и воспитательной так и в коррекционной работе проявляемых поведенческих отклонений.

SUMMARY

METHODICAL RECOMMENDATIONS TO PARENTS AND PEDAGOGUES FOR PREVENTING TEENAGERS' BEHAVIORAL DEVIATIONS

N. E. GEVORGYAN

In the article some reasons of development of teenagers' behavioral deviations are observed and in order to prevent those problems there are some methodical tasks which will promote both the process of organizing parents' education and pedagogues' educational and pedagogical-psychological activities. It's supposed that based on these activities, both pedagogue-pupil and parent-child relationships will be mostly improved, at the same time developing positive changes in teenagers' behavior.

Based on the results of the presented methods and our observations, we can conclude that through the presented methods in the work process of tutors, teachers, pedagogues and parents crucial changes can be included both in pedagogical and educational processes and in the sphere of correctional works for teenagers' behavioral deviations.

**Խ. ԱՐՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ АРМЯНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. Х. АБОВЯНА**